

ตอบโจทย์ชุมชนผ่านโครงการแปรรูปผลิตผลทางการเกษตร เพื่อเสริมรายได้สำหรับกลุ่มเกษตรกรในเขตปริมณฑล

เมตตา เชยสมบัติ¹

เกศทิพย์ กรี่เงิน²

ภายใต้กฎกระทรวงว่าด้วย ระบบ หลักเกณฑ์ และวิธีประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา ระดับอุดมศึกษา ว่าด้วยหลักเกณฑ์การประกันคุณภาพการศึกษาภายใน กำหนดให้การบริการทางวิชาการแก่สังคมเป็นภารกิจหลักอย่างหนึ่งของสถาบันอุดมศึกษา โดยพิจารณาจากระบบและกลไกการประกันคุณภาพ การศึกษาของคณะวิชาและสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา โดยบริการทางวิชาการแก่สังคม เป็น องค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญ ขององค์ประกอบคุณภาพการศึกษาระดับอุดมศึกษา 9 องค์ประกอบ ด้วยเหตุผล ดังกล่าว การบริการทางวิชาการแก่สังคมจึงจัดเป็นหน้าที่สำคัญที่สถาบันอุดมศึกษาไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ รวมถึงบุคลากรในหน่วยงานเองต้องมีความสมัครใจในการเสียสละแรงกาย แรงใจ เพื่อนำความรู้และ ประสบการณ์ของตนในการให้บริการวิชาการเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ผลที่ได้จากการดำเนินงานกับ ชุมชนยังสามารถนำมาบูรณาการในการเรียนการสอนของหน่วยงานเป็นอย่างดี ดังนั้น แต่ละหน่วยงานจึงมี การดำเนินงานการบริการทางวิชาการแก่สังคมอย่างเป็นรูปธรรม รวมถึงการกำหนดเป้าหมายในการ ดำเนินงานที่ชัดเจนเพื่อเป็นแนวทางให้แก่ผู้ปฏิบัติงานดังกล่าว

การให้บริการวิชาการแก่สังคม หมายถึง กิจกรรมหรือโครงการให้บริการแก่สังคมภายนอกสถาบัน หรือ การให้บริการที่จัดในสถาบัน โดยมีบุคคลภายนอกเข้ามาใช้บริการ ทั้งนี้ การบริการทางวิชาการแก่ สังคมของสถาบันการศึกษาส่วนใหญ่เป็นลักษณะของการเป็น “ผู้ให้” คือ ให้ความรู้แก่ชุมชน มากกว่าการ เป็น “ผู้รับ” คือ การรับความรู้ ภูมิปัญญา หรือวิธีการแก้ไขปัญหาจากชุมชนเอง แต่ผลที่ได้ของการเป็น “ผู้ให้ หรือ ผู้รับ” ล้วนมีประโยชน์ต่อการนำมาบูรณาการในการเรียนการสอนหรือประโยชน์เพื่อการวิจัยได้ เป็นอย่างดี

เรียนรู้เขา : ความต้องการของชุมชน

ชุมชน (Community) เป็นกลุ่มทางทางสังคมที่มีความเป็นปึกแผ่นมั่นคง มีจิตสำนึกร่วมกัน มี กิจกรรมร่วมกันในอาณาบริเวณเดียวกัน มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน มีการติดต่อสื่อสาร ผูกพันเอื้ออาทร ร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกันในลักษณะเครือข่าย ภายใต้บรรทัดฐานและวัฒนธรรมเดียวกัน เพื่อบรรลุ วัตถุประสงค์เป้าหมายร่วมกัน (สนธยา พลศรี, 2550) ดังนั้นคนที่อยู่รวมในชุมชนเดียวกัน มีความสัมพันธ์ ต่อกัน มีเป้าหมายในการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน และมีวัฒนธรรมเดียวกันย่อมนำไปสู่การเป็นชุมชนที่

¹ อาจารย์ประจำภาควิชาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตร คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

² อาจารย์ประจำสาขาวิชาออกแบบแฟชั่นผ้าและเครื่องแต่งกาย คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

เข้มแข็งต่อไป ทั้งนี้การมีส่วนร่วมของชุมชนตามแนวคิดของ Cohen and Uphoff (1981) ระบุว่า สมาชิกของชุมชนมีส่วนร่วมใน 4 ด้าน คือ 1) ด้านการคิดตัดสินใจ ว่าควรจะทำอะไร และทำอย่างไร 2) ด้านการปฏิบัติ ที่ต้องใช้การร่วมแรงกายและแรงใจลงมือทำตามที่ได้ตัดสินใจมาแล้ว 3) ด้านการรับผลประโยชน์ จากการดำเนินงานที่เกิดขึ้น และ 4) ด้านการประเมินผลการปฏิบัติ สอดคล้องกับ อรรถ กักผล (2552) ที่ระบุถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน ต้องมีการเข้าร่วมในการกำหนดกฎเกณฑ์ การบริหาร และการตัดสินใจของชุมชน เพื่อผลประโยชน์ของประชาชนส่วนรวมโดยแท้จริง บนพื้นฐานของการมีอิสระทางความคิด ความรู้ ความสามารถในการกระทำ มีความเต็มใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมนั้นๆ และเป็นการเข้าร่วมแบบครบวงจร

ในการศึกษาความต้องการของชุมชนหรือการศึกษาชุมชนตามแนวทางของบ้ำเพ็ญ เขียวหวาน (2551) กล่าวว่า เป็นการอธิบายอย่างเป็นระบบว่าชุมชนนั้นมีสภาพโดยรวมเป็นเช่นไร เช่น การประกอบอาชีพ โครงสร้างของชุมชน หรือองค์ความรู้ของชุมชน ซึ่งมีความสอดคล้องกับ จินตนา มังคละกนก (2554) ที่ระบุว่า มหาวิทยาลัยควรมีการศึกษาปัญหาพื้นฐานและความต้องการของชุมชน ผลที่ได้จากการสำรวจความต้องการสามารถนำไปจัดทำโครงการนำร่องเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาพื้นฐานและเป็นข้อมูลในการวิจัยหรือพัฒนาเทคโนโลยีที่มีศักยภาพต่อไป สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องที่ผู้ที่จะเข้าไปยังชุมชนนั้นควรมีการรวบรวมข้อมูลซึ่งอาจทำได้โดยการวิเคราะห์ข้อมูลด้านปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกชุมชน การวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อนของชุมชน การใช้แบบสอบถามกับสมาชิกในชุมชน การสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน การสังเกตสภาพชุมชน หรือการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับชุมชนดังกล่าว ซึ่งข้อมูลที่รวบรวมได้จะนำมาเรียงลำดับความสำคัญเร่งด่วนในการตอบสนองความต้องการของชุมชน

จากการจัดทำแบบสอบถามความต้องการของชุมชนในการรับบริการทางวิชาการของ สมาชิกชุมชนริมคลองหมี 14 และชุมชนเอื้ออาทรพบว่า ชุมชนหมี 14 ตำบลคลองห้า อำเภอกลองหลวง จังหวัดปทุมธานี เป็นชุมชนเกษตรกรรม ที่สมาชิกในชุมชนบางคนได้ใช้เวลาว่างหลังการทำการเกษตรมาประกอบอาชีพเสริมรายได้ ชุมชนมีความสนใจและต้องการในการเรียนรู้สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพเสริม มีความพร้อมด้านสมาชิกของชุมชน และมีความพร้อมด้านสถานที่ แต่ยังคงขาดองค์ความรู้ที่จะนำไปใช้ในการประกอบอาชีพเสริม และไม่ค่อยได้รับการบริการจากหน่วยงานภายนอก เมื่อนำความต้องการของชุมชนมาพิจารณาถึงประเด็นความต้องการ และความสอดคล้องกับทรัพยากรที่หน่วยงานมีอยู่ จึงเป็นที่มาของโครงการแปรรูปผลิตผลทางการเกษตรเพื่อเสริมรายได้สำหรับกลุ่มเกษตรกรในเขตปริมณฑล ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อให้บริการทางวิชาการที่เป็นประโยชน์แก่สังคมและชุมชนในภาคการเกษตรเพื่อเปิดโอกาสในการศึกษา เรียนรู้เพิ่มทักษะและพัฒนาตนเองทางการแปรรูปผลิตผลทางการเกษตร เป็นการเพิ่มรายได้ ลดรายจ่ายในครัวเรือน และเพิ่มศักยภาพในการผลิตผลิตภัณฑ์ของแม่บ้านเกษตรกรและผู้สนใจทั่วไปในชุมชนเพื่อสร้างเครือข่ายผู้สนใจทางการแปรรูปผลิตผลทางการเกษตรในชุมชน โดยผลสรุปจากแบบสอบถามความต้องการพบว่า ชุมชนมีความต้องการในการแปรรูปวัสดุเหลือใช้

ทางการเกษตร การทำอาหารว่างเพื่อเสริมรายได้ การนำผ้าและวัสดุเหลือใช้มาตัดแปลงเป็นกระเป๋าตลาดโลกร้อน ตามลำดับ

เรียนรู้เรา : ความพร้อมด้านบุคลากร

จากผลการสำรวจความต้องการของชุมชนนำมาสู่การวางแผนเพื่อจัดทำรายละเอียด โครงการแปรรูปผลิตผลทางการเกษตรเพื่อเสริมรายได้สำหรับกลุ่มเกษตรกรในเขตปริมณฑล โดยการวางแผนดังกล่าวจำเป็นที่จะต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะสมาชิกในชุมชนที่เป็นผู้กำหนดเป้าหมายและแนวทางในการพัฒนาชุมชนของตนเองอย่างชัดเจน ในการวางแผนดังกล่าว บำเพ็ญเขียวหวาน (2551) ระบุว่าปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จของการพัฒนาชุมชนประกอบด้วย 4 ด้าน คือ 1) ด้านการพัฒนาแนวคิด โดยมีการกำหนดทิศทาง และหลักการทำงานร่วมกัน 2) ด้านระบบวิธีการทำงาน ที่ต้องเกื้อหนุนกันอย่างเป็นกระบวนการ รวมถึงการประสานงาน การรายงานความก้าวหน้าในการดำเนินงานของแต่ละส่วน 3) ด้านบุคลากร ซึ่งต้องมีการจัดแบ่งหน้าที่การทำงานตามความสามารถของแต่ละบุคคลอย่างชัดเจน และ 4) ด้านการสนับสนุนจากภายนอก โดยเฉพาะนโยบายของหน่วยงาน ทุนทรัพย์ เครื่องมือและอุปกรณ์ที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงาน

ในการงานแผนการดำเนินงาน ได้เตรียมหลักสูตรที่เหมาะสมทั้งด้านเวลา ทรัพยากรบุคคล และงบประมาณ การติดต่อประสานงานกับวิทยากรภายนอก การเตรียมเอกสาร วัสดุ และการเตรียมสถานที่ โดยเป็นหลักสูตรการทำน้ำยาล้างจานจากสมุนไพรมะกรูด มะนาว การทำสเปรย์กันยุงจากตะไคร้หอม การทำยาหม่องบาล์มจากพริกและใบบัวบก การทำก๊วยเตี๋ยวลุยสวนสูตรสมุนไพร การนำผ้าและวัสดุเหลือใช้มาตัดแปลงและตกแต่งกระเป๋าเพื่อลดโลกร้อน กำหนดระยะเวลาการอบรม 1 วัน และได้มีการประสานความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร โรงเรียนธัญบุรี เพื่อขอวิทยากรเข้าร่วมโครงการ และประสานงานกับหน่วยงานในพื้นที่ได้แก่องค์การบริหารส่วนตำบลคลองห้า เพื่ออำนวยความสะดวกในการจัดหาสถานที่ โดยกำหนดสถานที่ในการอบรมเป็นศูนย์เอนกประสงค์ในชุมชนบ้านเอื้ออาทรคลองห้า เนื่องจากมีอุปกรณ์ด้านเครื่องเสียงและเครื่องขยายเสียง มีพื้นที่โล่งที่กว้างขวางสะดวกต่อหลักสูตรการอบรม นอกจากนี้การเลือกสถานที่ดังกล่าวยังคำนึงถึงความสะดวกในการเดินทางของสมาชิกในชุมชนเป็นหลักอีกด้วย

เรียนรู้ร่วมกัน : ผู้เรียน ผู้สอน และผู้สังเกตการณ์

จากการดำเนินการอบรมพบว่าสมาชิกที่เข้าร่วมอบรมมีความแตกต่างกันทั้งด้านความสนใจ อายุ อาชีพและเพศ และผู้เข้าร่วมการอบรมมีความสนใจที่จะเรียนรู้ในเนื้อหา มีความพร้อมเพียง และมีความกระตือรือร้นตลอดระยะเวลาในการอบรมทุกหลักสูตร

ในส่วนของผู้สอน พบว่า การปรับเปลี่ยนวิธีการสอนและการลงมือปฏิบัติขณะทำการอบรมเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องมีการปรับให้เหมาะสมกับบริบทขณะทำการอบรม ซึ่งการยึดติดกับแผนการสอนที่กำหนดไว้ อาจมีผลต่อการเรียนรู้และความเบื่อหน่ายของผู้เข้าอบรมที่เป็นผู้ใหญ่ ซึ่งตามแนวคิดของ Knowles (1980) ระบุว่าผู้ใหญ่จะเรียนรู้และให้ความสนใจในเรื่องที่ตนสามารถนำไปประกอบอาชีพได้ และเรื่องดังกล่าวตรงกับความต้องการและประสบการณ์ที่ผ่านมายังจะเพิ่มความสนใจมากขึ้น นอกจากนี้การสอนที่คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลก็เป็นเรื่องสำคัญ เพราะความสามารถในการเรียนรู้ในแต่ละเรื่องหรือแต่ละขั้นการทำงานของผู้ใหญ่ย่อมแตกต่างกันตามความสามารถของผู้ใหญ่แต่ละคน การให้ผู้เข้าอบรมที่เป็นผู้ใหญ่มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้และผู้สอนปฏิบัติต่อผู้เข้าอบรมในฐานะที่เป็นผู้ใหญ่จึงเป็นการเรียนการสอนสำหรับผู้ใหญ่อย่างแท้จริง

นอกจากนี้ ในการอบรมครั้งนี้ได้เปิดโอกาสให้นิสิตปริญญาตรีของภาควิชาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตรชั้นปีที่ 2 ซึ่งเรียนรายวิชาการจัดการโครงการส่งเสริมเพื่อพัฒนาการเกษตร เข้ามาร่วมเป็นวิทยากรผู้ช่วยและร่วมสังเกตการณ์เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการเรียนโดยการฝึกคิด ฝึกปฏิบัติ และวางแผนการเรียนรู้ของตนเอง

บทสรุป

ผลที่ได้รับจากการดำเนินงานในโครงการแปรรูปผลิตผลทางการเกษตรเพื่อเสริมรายได้สำหรับกลุ่มเกษตรกรในเขตปริมณฑล พบว่า ชุมชนเกิดความคิดที่จะรวมกลุ่มสร้างผลิตภัณฑ์น้ำยาล้างจานผสมมะกรูดและข่าหม่องจากส่วนผสมของพริก ให้เป็นสินค้าของชุมชนเอง สมาชิกบางคนมีแนวคิดที่จะรับงานการตัดเย็บกระเป๋าแบบง่ายๆ เนื่องจากคนในชุมชนมีความพร้อมด้านเครื่องจักรและฝีมือการตัดเย็บเป็นทุนอยู่แล้ว นอกจากนี้ นิสิตที่ได้มีโอกาสเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของทีมผู้สอนได้รับประสบการณ์ตรงในการลงพื้นที่ชุมชน การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า รวมทั้งฝึกการเป็นผู้ให้ และ การทำงานแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่เคยเห็นจากการเรียนภาคทฤษฎีในห้องเรียน

การดำเนินโครงการบริการทางวิชาการแก่สังคม จัดเป็นการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานกับชุมชนท้องถิ่น ผลจากการประสานความร่วมมือในการทำงานทั้งจากภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย ระหว่างหน่วยงาน และชุมชน สามารถนำมาประยุกต์กับการเรียนการสอนให้แก่ นิสิต และเป็นแนวทางในการทำงานวิจัยต่อไปในอนาคต ทั้งนี้ การส่งเสริมและสนับสนุนการทำงานเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนควรมีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง และมีการบูรณาการความรู้จากหลายภาคส่วนเพื่อตอบสนองต่อโจทย์ความต้องการของชุมชนที่เป็นรูปธรรมอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- จินตนา มังคละกนก. 2554. รายงานการวิจัย เรื่อง การสำรวจความต้องการการบริการวิชาการของชุมชนและสังคมในเขตบางซื่อ กรุงเทพมหานคร และเขตจังหวัดปราจีนบุรี. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ.
- บำเพ็ญ เขียวหวาน. 2551. การวิจัยชุมชนและการวางแผนพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- สนธยา พลศรี. 2550. เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- อรทัย ก๊กผล. 2552. คู่มือ คู่มือ การมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับนักบริหารท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: ส เจริญ การพิมพ์.
- Cohen, J.M. and Uphoff, N.T. 1981. **Rural Development Participation: Concept and Measures for Project Design Implementation and Evaluation.** Rural Development Committee Center for International Studies, Cornell University.
- Knowles, M.S. 1980. **The Modern Practice of Adult Education: From Pedagogy to Andragogy.** New York: Cambridge.